

PREOCUPĂRI LINGVISTICE ÎN REVISTA „ARHIVA“ (1889—1940)

DE

PETRU ZUGUN și DUMITRU TROCIN

Revista „Arhiva“ a apărut la Iași, între 1889 și 1940 (cu o pauză, între 1917 și 1920) în 12 numere anuale (între 1889 și 1916), în 2 numere (în 1921 și 1940) și în 4 numere (între 1922 și 1939). De mai multe ori, au apărut 2 și mai multe numere într-un singur volum. Ea a fost concepută ca organ al Societății științifice și literare din Iași, înființată în 1889 și condusă de A. D. Xenopol. Așa se explică și titlul complet al revistei: „Arhiva Societății științifice și literare din Iași“. Societatea avea două secțiuni: *științifică* (al cărei președinte era Grigore Cobălcescu) și *literară* (al cărei președinte era A. D. Xenopol). „Arhiva“, seria veche (până la 1916), a avut ca directori pe Eug. Rizu și H. Tiktin, și impresionează prin marea varietate tematică a lucrărilor tipărite aici, în această perioadă, din domeniile: fizică, chimie, biologie, psihologie, drept, sociologie, geologie, lingvistică, antropologie, istorie, istoria artelor, folclorică, etnografie, critică și istorie literară. Revista publica, în această perioadă, și foarte multe opere literare (poezie, proză, teatru) și chiar traduceri literare. În acest sens, trebuie menționat faptul că, între 1893 și 1902, în „Arhiva“ a fost publicată pentru prima dată opera lui Calistrat Hogaș *Amintiri din o călătorie*.

Seria a doua a revistei (1921—1940), mult mai importantă sub raport lingvistic condusă de Ilie Bărbulescu, profesor de slavistică la Universitatea din Iași, și-a limitat cercul preocupărilor la istorie și filologie, fapt anunțat și în programul *Un cuvânt înainte*, tipărit în primul număr din 1921. În același program se aprecia că „de vreo 20 și mai bine de ani încoace atâtea de multe s-au scris superficial și fals în domeniul istoriei și limbii românilor, încât va trebui să facem acum un popas, ca să revizuiem și, cu date necunoscute științifice celor ce au scris în acea vreme, să îndreptăm concluziile și greșelile lor“ (1921, nr. 1, p. 1). De aceea, „Arhiva“ va face, prin comunicările și recenziile pe care le va publica, „o curățire morală, de dărîmarea a spiritului de gașcă care a falsificat nu numai metoda științei noastre, ci și adevărurile cu privire la istoria și limba românilor“ (ibidem, p. 2).

Colaboratorii „Arhivei“ erau neogramatici, în esență, dar unii dintre ei, ca Iorgu Iordan, au adoptat și metode noi de cercetare a limbii.

Aria lingvistică a colaborărilor a fost variată, cuprinzînd aproape toate disciplinele lingvistice: slavistică, gramatică comparată, istoria limbii române, gramatica limbii române, lexicologie, dialectologie, stilistică și filologie. Revista a avut permanent o rubrică de recenzii, a publicat informații bibliografice, cronicile ale evenimentelor lingvistice și necrologuri.

Dominiul cel mai intens abordat a fost slavistica, „Arhiva“ fiind cunoscută, după 1921, mai ales prin lucrările din acest sector. Remarcabil este faptul că, pe linia inițiată și menținută de Ilie Bărbulescu, toți colaboratorii „Arhivei“ au studiat slavonismul cultural, limba slavă veche și limbile slave, îndeosebi din perspectiva istoriei limbii române. Colaborările cele mai importante și mai numeroase, în acest sens, sînt semnate de Ilie

Bărbulescu și de Margareta Ștefănescu. După 1933, s-au mai remarcat Dumitru Crinjală¹, Th. Holban, Diomid Strungaru, Valentin Chelaru.

Pînă în 1916, Ilie Bărbulescu a publicat în „Arhiva” o serie de studii, articole, note și recenzii cu caracter istorico-filologic în care își fac loc, treptat, spiritul polemic și tendința de a spune lucruri noi, nu întotdeauna suficient de verificate.

Începînd din anul 1921, cînd devine directorul revistei, și pînă în 1938, Ilie Bărbulescu este prezent permanent în paginile fiecărui număr. Dintre studiile publicate în această perioadă în „Arhiva”, sub semnătura lui, trebuie amintite: *Catolicismul iar nu husitismul inițiator al scrierii limbii române*; *Vechimea acuzativului cu pre*; *Elemente românești în limba slavă din satul Novo-Selo (Bulgaria)*, (1921, nr. 1); *Originea celor mai vechi cuvinte și instituții slave la români*; *Sufiaul -at indicînd originea locală* (1922, nr. 1); *Începuturile scrierii cîrile în Dacia Traiană* (1922, nr. 2) și altele.

Cele mai multe discuții a stîrnit seria de studii, publicate în „Arhiva” (1922—1927), despre rolul și natura elementului slav în constituirea limbii române, studii ce au apărut apoi într-un singur volum sub titlul *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*, București, 1929. În ciuda materialului impresionant, cercetat și urmărit în toate izvoarele scrise de la noi, concluziile la care ajunge I. Bărbulescu în aceste studii îl situează însă pe poziții originale, neimpărtășite de alți cercetători ai aceluiași subiect.

Astfel, I. Bărbulescu admite influența slavă asupra limbii române numai începînd cu sec. al X-lea, în timp ce ceilalți lingviști, români și străini, o datează începînd cu secolul al VI-lea. Trebuie subliniat însă, că așa cum analizează Bărbulescu elementul slav din limba română, raportat numai la textele vechi slave și mediobulgare, concluziile la care ajunge sînt firești, căci el, dată fiind și slaba dezvoltare a acestor domenii lingvistice, nu ia în considerare faptele dialectale, toponimice și onomastice. Apoi, după cum se știe, Bărbulescu interpretează elementul slav din limba română mai ales din punct de vedere fonetic, domeniu în care textele nu pot fi probele cele mai sigure.

Pe de altă parte, aprecierile categorice privind această datare, ca fiind eronată, nu trebuie să excludă ipotezele care s-ar apropia oarecum de concluziile lui Bărbulescu².

În ceea ce privește limba slavă care a predominat în cultura noastră veche, Bărbulescu susține, în aceleași studii, că atît în Muntenia, cît și în Moldova, aceasta ar fi fost mediobulgara. Toți ceilalți lingviști români au arătat că, în Moldova, vechea rusă și ucraineană au avut întîietate³.

Totuși, părerea lui Bărbulescu, la o analiză atentă, conține mult adevăr. El nu exclude influența, în Moldova, a rusei vechi și ucrainenei, ci vorbește de o împletire a influenței acestora cu influența elementelor mediobulgare. „Limba documentelor din Muntenia, e limba în cea mai mare parte (sublinierea noastră) macedoslavă, numai că aceasta din urmă are în Moldova (cum nu e în munteano-slavă) structurate elementele mai ales lexicale (cuvinte) rusești din cancelariile în care se efectuau documentele slave externe” (1928, nr. 1, p. 59). Mult mai importantă este însă argumentarea justă a lui Bărbulescu, privind stratificarea cronologică a împrumuturilor lexicale românești din limbile slave.

Fără îndoială că activitatea filologică a lui Ilie Bărbulescu reprezintă, în ciuda unor idei insuficient de argumentate, o contribuție însemnată la dezvoltarea lingvisticii românești. Demn de subliniat este și faptul că, în îndelungata sa carieră, I. Bărbulescu, urmînd legea progresului și dezvoltării științei, a reușit să creeze o școală, o serie de elevi ai săi ajungînd să publice contribuții interesante la studierea relațiilor româno-slave.

Margareta Ștefănescu este o cunoscută cercetătoare a raporturilor lingvistice slavo-române și a toponimiei de origine slavă de pe teritoriul pe care se vorbește limba română. În toponimia slavo-română, Margareta Ștefănescu a remarcat și demonstrat faptul, foarte cunoscut astăzi, că *Grădiște* este venit din slava meridională și *Horodiște* din ucraineană (*Cuvintele Grădiște și Horodiște în toponimia românească*, 1921, nr. 1, p. 76—80). În *Elemen-*

¹ Între alte lucrări a publicat la Praga, în 1938, vasta și controversata lui teză de doctorat *Rumunské olivy v Karpatsch ze zvláštim zřetelém k Moravskému Valassku (Influențe românești în Carpați, cu privire specială asupra regiunii Valassako din Moravia)*.

² Vezi I. Pătruț, *Cu privire la vechimea influenței slave asupra limbii române*, „Romano-slavica”, XVI, 1968, p. 23—29.

³ Vezi D. Macrea, *Lingviști și filologi români*, 1959, p. 117.

tele rusești în toponimia românească (1921, nr. 2, p. 218—228) a discutat toponimicele românești de origine slavă răsăriteană, cu polnoglasie (-oro-, -olo-, -ere-) *Vorona, Storojineț, Sorocenii, Corovia, Soloneț, Zaboloteni, Voloseni, Voloșcani, Berezeni* (sînt date și derivatele lor, precum și repartizarea geografică). Întreprinderea este continuată în *Alle cuvinte rusești de nuanță ruleană, în toponimia românească* (1922, nr. 1, p. 64—75), în care sînt discutate toponimicele cu *g > h* (*Dolhasca, Brahariul, Halîja, Hrăniceni, Hulubu, Hora, Hlina, Dealul Hatei, Hăvrălești, Hîboca*) și în *Cuvinte rusești de nuanță ruleană în toponimia românească* (1922, nr. 3, p. 372—384), în care sînt analizate lingvistic toponimicele *Bahlui*⁵, *Hleicului, Hîbescoi, Pohribeni, Pîrjolteni, Odocheni, Ostafi, Olînca, Ozero*. Margareta Ștefănescu a continuat în acest domeniu cu *Toponimele românești cu terminațiunea -ăuși* (1922, nr. 4, p. 499—514) și cu *Rusismele-rutenismele din toponimia românească* (1924, nr. 3—4, p. 199—206), stabilind fapte lingvistice și etimologii care, astăzi, sînt un bun cîștigat. Nu sînt, însă, de origine slavă toponimicele care provin din apelative românești, sau de la nume de persoană slave, cu sufixe românești cum a demonstrat Emil Petrovici în 1962 (în „Romanoslavica“).

În lucrarea *Influențe românești în limba română* (1931, nr. 2, 3, 4), Th. Holban stabilește că în polonă au intrat din limba română cuvinte ca : *fustă > pol. chustka, vacă > pol. bakieska, vîrcă > pol. berka, bierka, byrka, brînză > pol. bryndas, brendă, cheag > pol. klag* (foarte interesant prin fonetismul arhaic pe care-l păstrează⁶), *turmă > pol. hurma, valah > pol. valach* „nume de cioban“, *jintîță > pol. zintyca*.

În domeniul lingvisticii romanice, dintre lucrările publicate în „Arhiva“ se detașează prin valoare *Dialectele italiene de sud și limba română* (1923—1928) de Iorgu Iordan⁷. Autorul constată aici existența, în fonetică, morfologie, formarea cuvintelor, sintaxă, lexic și stilistică, a foarte multor similitudini între limba română și dialectele italiene de sud. Dintre faptele de limbă remarcate, în acest sens, de Iorgu Iordan, amintim : proteza lui *a*, trecerea lui *e* neaccentuat la *i*, a lui *e* urmat de *n* la *i*, a lui *o* neaccentuat la *u*, a lui *ó* + *n* la *u*, păstrarea lui *ŋ* latin, a lui *u* latin neaccentuat, în citeva proparoxitone, a diftongului *au*, iotacizarea unor verbe, păstrarea nealterată a surdelor intervocalice, palatalizarea labialelor, căderea lui *-re* de la infinitiv, folosirea intensă a lui *-ora* pentru marcarea pluralului (în Italia sudică apare și la masculine), existența formelor duble de infinitiv, utilizarea masivă a aceluiași prefixe și sufixe de origine latină (*ad-, ex-, extra-, in-, -ale, -arius, -ellus, -ia, -imen, -itia, -one, -orius, -tura, -ucens*), topica adjectivului după substantiv, înlocuirea determinativului adjectival prin determinant substantival cu prepoziție, repetarea pronumelui personal cu rol de obiect direct, așezarea pronumelui posesiv după substantiv, formarea perfectului cu *a avea*, existența unor sensuri identice sau foarte asemănătoare la unele cuvinte moștenite din latină, precum și a multor expresii frazeologice cu structură și sensuri identice. Lucrarea se remarcă prin bogăția exemplelor și prin subtilitatea explicațiilor. Toate acestea au făcut ca lucrarea să devină foarte cunoscută și apreciată. Aceluiași domeniu îi aparține și o altă lucrare a lui Iorgu Iordan, tipărită⁸ în „Arhiva“ (1922, nr. 2, p. 216—237), *Noțiunea muncă în limbile romanice*, în care autorul relevă existența în limba latină și în limbile romanice a foarte multor sinonime pentru denumirea noțiunii de „muncă“ și explică evoluția lor fonetică și semantică în aceste limbi. Unor termeni (de exemplu, corespondențelor romanice ai lat. *labor, opus, faber*) li se consacră capitole speciale. Sînt luați în considerație și termeni introduși prin împrumut. Această lucrare este una din puținele lucrări onomasiologice românești de lingvistică romanică.

Împotriva unor lingviști ca Schuchardt, G. Paris, Meyer-Lübke, Bartoli, I. Șiadbei a adus probe, în *Le latin dans l'Empire d'Orient* (1932, nr. 1, 2, 3) în sprijinul ideii că limba latină populară nu era unitară.

⁴ La Iași, în 1924, i-a apărut lucrarea, larg cunoscută, *Elementele rusești-rutene din limba românească și vechimea lor*.

⁵ Originea turco-arabă a toponimicului *Bahlui* a fost demonstrată de A. Philippide în *Originea românilor*, II, Iași, 1927, p. 375—376.

⁶ Vezi D. Macrea, *Studii de lingvistică română*, București, 1970, p. 17.

⁷ Parțial (cap. IV : *Stilistice*), această lucrare a fost tipărită recent, împreună cu alte studii, în *Iorgu Iordan, Scrieri alese*, editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967, p. 119—178.

⁸ retipărită recent în același volum, la p. 3—19.

Dintre lucrările de istorie a limbii române literare publicate în „Arhiva“, puține mai pot interesa astăzi. În articolul *Introducerea limbii române în biserică pe timpul lui Matei Basarab și Vasile Lupu (1633–1654)* (1891, nr. 7, p. 400–417), A. D. Xenopol susține că nu acțiunea doctrinelor religioase reformiste a dus la folosirea limbii române în biserică, deoarece s-au tipărit cărți religioase în românește, în Moldova și Muntenia, și înainte de a se imprima în Ardeal texte religioase ale forme calvine (au existat și manuscrise religioase în limba română în bisericile românești, chiar înaintea protestantismului). Xenopol aduce ca argumente mărturiile ale timpului (Paul de Alep, Del Chiaro, mitropolitul Simion Ștefan). Poziția lui Xenopol în această privință este originală și puțin cunoscută.

În lucrarea *Cea mai veche traducere românească a lui Herodot* (1936, nr. 1, 2, p. 105–111), H. Mihăescu descrie succint particularitățile fonetice, morfologice, sintactice și lexicale ale celei mai vechi traduceri românești din Herodot, făcută la 1846. În limba scrierilor lui Dosoftei, D. Găzdaru a identificat aromânisme ca : *eftinețe, fruncea, lunicată, plămână, lîmbariul, tute* (*Contribuții privitoare la originea, limba și influența mitropolitului Dosoftei*, 1927, nr. 3–4, p. 122–149).

În baza concepției că toate evoluțiile fonetice se datorează fie schimbării bazei de articulație (care se produce prin amestec cu o populație străină), fie prin tendințe articulatorii specifice, în lucrarea *Î<ă în macedoromână, istroromână și meglendoromână* (1939, 3–4, p. 271–275), G. Ivănescu explică trecerea lui *î* (<lat. *i*, în condițiile în care acesta se velariza) la *ă* în istroromână, în partea sudică a dialectului macedoromân și în meglendoromână, fie prin prezența unei alte baze de articulație (a albanezilor și a bulgarilor) decât cea obișnuită, pentru vorbitorii macedoromâni și meglendoromâni, fie prin tendința de a deschide vocala cea mai închisă, pentru istroromâni.

În studiul *Din morfologia numelor proprii românești* (1931, 2–4, p. 290–294), H. Mihăescu a constatat că, în epoca veche a limbii române, articolul se afla în procliză și la numele comune masculine și la feminine. Apoi articolul a trecut în encliză. La numele proprii, articolul nu era simțit ca articol, acestea fiind individualizate prin ele înseși. În comunicarea *Istoricul acuzativului cu pre (pe) din limba română* (1935, nr. 1–2, p. 115–127), Diomid Strungaru a susținut, pe urmele lui Ilie Bărbulescu, că acuzativul cu *pre* obiect direct al persoanei, se folosea în limba română încă din secolul al XV-lea.

În lucrarea *Cuvîntul „frate“ în documente* (1900, nr. 9–10, p. 422–444), un istoric, N. Docan, relevă sensul larg de „membru al clasei boierești“ pe care-l avea în feudalismul românesc cuvîntul *frate*. Alt istoric, I. Tanoviceanu, a relevat frecvența folosirii proclitice, în limba română veche, a articolului antepus feminin la numele proprii de gen feminin (*Articolul antepus ei, ai, îi, la numele proprii feminine*, 1897, nr. 5–6 p. 329–344).

Unele informații privind dialectele suddunărene ale limbii române mai pot interesa și acum. Th. T. Burada a scris două lucrări în care prezintă date lingvistice și sociale despre românii din sudvestul Dunării (*Cercetări despre românii din insula Veglia*, 1895, nr. 7–8, p. 409–418, și *Cercetări despre românii din Silezia*, 1895, nr. 11–12, p. 663–678). Este primul care a aflat de Tuone Udaina. În „Arhiva“ au fost publicate mai multe glosare dialectale și lucrări de lingvistică dialectală (Valentin Gr. Chelaru, *Le stade actuel du problème du rotacisme*, 1935, nr. 1–2, p. 75–89; M. Ștefănescu, *Exemple de rotacisme din Basarabia*, 1927, nr. 1, p. 67–68; idem, *Rotacisme*, 1927, nr. 2, p. 67–68), în care se releva insistent că rotacismul este, încă, un fenomen general pe tot teritoriul pe care se vorbește acum limba română. Dar, cele mai multe din exemplele invocate constituie fapte disperate și arhaice în graiurile populare (sînt date ca exemple și toponimice, care sînt mai conservatoare, cum se știe, decât numele comune : *Piciorul Jereapăului*). În unele exemple, *-r-<n-* se poate explica și prin desimilație (*amerințare, amerinș, amărunte*) ori prin forma etimonului (*curună* <lat. *corona*). O lucrare importantă de dialectologie românească este însă *Lexicul graiului din sudul Moldovei* (1921, nr. 2, p. 186–202), de Iorgu Iordan, în care este emisă și argumentată părerea că în Moldova sînt două graiuri (nordic și sudic), nu unul (cum s-ar crede avîndu-se în vedere numai criteriul geografic). În graiul moldovenesc sudic, elementele lingvistice munteneste tind să se înmulțească în dauna celor curat moldovenești (p. 188)⁹.

⁹ Vezi în același sens, și *Programul nostru*, BIFR I, 1934, p. 4 (Retipărit în volumul menționat la p. 179–188).

Lucrările de gramatică a limbii române contemporane interesează numai documentar. Semnalăm numai două: *Intrebuințarea participiului prezent (gerundiul)* de Gh. Ghibănescu (1900, nr. 5-6, 234-237) și *Sînt adjective invariabile?* de C. V. Fieșinescu (1896, nr. 11-12, p. 642-646).

Din domeniul stilisticii, remarcăm lucrarea lui Jorgu Jordan, *Metafore din lumea animalelor* (1926, nr. 3-4, p. 254-261), în care se explică geneza expresiilor *a vedea lupul*, *a belii vulpea*, *al ciorilor*, *a face broaște în pinele*, *musca în lapte*, apoi, de același autor *Teoriile lingvistice ale lui Karl Vossler* (1924, nr. 1 p. 27-35 și nr. 2, p. 101-109), prezentate cu reală înțelegere și simpatie a operei lui Karl Vossler, și recenziile aceluiași autor la opera *Stilstudien*, de Leo Spitzer (1929, nr. 1, p. 67-68).

Interesante sînt unele contribuții de ordin lexicologic și mai ales lexicografice, ale unor colaboratori permanenți ai „Arhivei“. În această revistă a publicat A. Philippide un studiu fărânc egal în toată literatura etimologică românească, cu profunde implicații de istorie a sunetelor limbii române: *O rămășiță din timpuri străvechi: jioară (ziără) = cristal* (1914, nr. 5-6, p. 145-172). Este vorba de etimologia cuvîntului dialectal *jioară*, pentru care A. Philippide stabilește etimonul lat. *iuōla*. Tot aici a publicat G. Păscu, în decurs de peste 30 de ani, mai multe serii de etimologii, dace, latine, romanice, germanice, slavone, grecești, ale cuvintelor românești, abuzind de reconstruiri. Unele au fost acceptate de alți lingviști, altele, însă, nu satisfac fie criteriul fonetic, fie pe cel semantic.

Dintre etimologiile acceptabile, stabilite de G. Păscu în „Arhiva“ (cele mai multe au fost reluate în lucrarea lui *Etimologii românești*, Iași, 1910), consemnăm cîteva: *Mehadia* și *Mehedinți* ar fi de origine dacică¹⁰ (1906, p. 89-93 și 134-137), *înfoi* <lat. *folleus* (1907, p. 270), *gînfu* <lat. *gonflo* (1907 p. 178), *ciutură* <lat. *citula* (1904, p. 172-174). Altele sînt, însă, din motivele invocate, cu totul inacceptabile¹¹.

În „Arhiva“, în decurs de aproape 40 de ani, a publicat August Scriban o parte însemnată din articolele *Dicționarului* său, clasificîndu-le, adeseori, după limba din care provin (maghiară, greacă, latină etc.). În general, etimologiile sale se remarcă prin îndrăzneală și ingeniozitate¹². Iată cîteva: *rățez* <gr. *hairētizo* (tot grecești sînt *botexa*, *cuteza*, *rînceza*, *necheză*) (1909, p. 504), *curea* <lat. *corrigia* (1909, p. 503), *jneapăn* <lat. *juniperus* (1912, p. 383), *stîmjen* <bg. *stunžen* (1913, p. 73), *Ardeal* <magh. *Erdély* (1912, p. 382), *Ceahlău* <magh. *Cealhó* (1912, p. 382). Pentru moare „temperament“ este dată etimologia lat. *humorem* (1909, p. 514), etimologie confirmată de curînd¹³. Facem observația generală că, sub raportul varietății și ingeniozității etimologiilor pe care le oferă, „Arhiva“ merită a fi redescoperită și luată în considerație.

Ca și alte reviste ale vremii, „Arhiva“ a dus la începutul secolului nostru o campanie împotriva neologismelor: I. Slavici, *Cum să scrie românește* (1906, nr. 6, p. 249-251), A. D. Xenopol, *Limba românească* (1906, nr. 7-8, p. 289-294), *Din neologismele Vieții românești* (1906, nr. 10, p. 476), *Neologismele „Vieții românești“* (1906, nr. 78, p. 419-420), A. D. Xenopol, *Neologismele* (1907, nr. 4, p. 169-170), fără a avea succese notabile. Dimpotrivă, aproape toate neologismele incriminate sînt acum în uzul comun (*abator*, *cord*, *creion*, *a deranja*, *etaj*, *fixat*, *a gusta*, *a aprecia favorabil*“, *navetă*, *panlă*, *a se preta*).

În sfîrșit, „Arhiva“ a avut o atitudine pozitivă față de problema ortografică, mili-tînd pentru principiul fonetic în scrierea limbii române, așa cum l-a înțeles Titu Maiorescu în *Despre scrierea limbii române*, Iași, 1866. S-a remarcat, în acest sens, H. Tiktin¹⁴ care, în

¹⁰ De aceeași părere sînt și autorii volumului al II-lea din *Istoria limbii române*, Editura Academiei R. S. României, București, 1969, p. 36.

¹¹ *căciulă* <lat. *cuciulla* (1908, p. 41). Originea autohtonă a acestui cuvînt este indubitabilă: v. I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun român-albanez*, București, 1970, p. 146; *balegă* <lat. *belligus* (1906, p. 262); *mîndru* <lat. *mundulus* (1906, p. 271) și altele.

¹² Vezi Mireca Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, II, București, 1969, p. 127.

¹³ v. Vasile Arvinte, *O rămășiță din teoria umorilor: expr. a ști moarea cuiva*, LR, XV, 1966, nr. 3, p. 223-228.

¹⁴ Este autor al unui *Manual de ortografie română*, Iași, 1889, în care sînt inserate lucrările sus-citate, publicate anterior în „Arhiva“.

Călăuza ortografică (1879, nr. 1, p. 16–31; nr. 2, p. 151–205) arăta că „scrierea trebuie să urmeze dreapta vorbire“ (p. 25), adică „uzul celor culți ca al acelor ce vorbesc dialectul literar“ (loc. cit.). În mod cu totul just, el considera că este „neadmisibil ca să se aplice la neologisme alte legi fonetice decât acelea care se află în vigoare în momentul când se introduce noul cuvânt“ (p. 30). El a indicat aici și norme ortografice și la sfârșit a oferit un model de scriere ortografică, foarte apropiată de cea de astăzi. Dacă ne gândim la lucrările ortografice ale lui Maioreșcu, Al. Lambrior și H. Tiktin, trebuie să constatăm că cei care au avut rolul determinant în stabilirea principiilor și normelor ortografice esențiale ale ortografiei românești moderne au fost scriitorii și lingviștii ieșeni.

„Arhiva“ este însemnată și pentru lucrările de filologie pe care le cuprinde. Margareta Ștefănescu a publicat traducerea integrală a cronicii lui Manasses (1926, nr. 2, p. 238–249) și a făcut o descriere lingvistică foarte amănunțită a *Codexului Dragomiricensis* slav, din 1661, găsit la Dragomirna (1929, nr. 2); Th. Sîmenschy a prezentat *Panciatantra* (1931, nr. 2–4, p. 599–608), iar G. Pascu a făcut o descriere lingvistică și ortografică a cronicii lui Miron Costin (*Miron Costin. De neamul Moldovenilor*, 1921, nr. 1, p. 52. 68 și nr. 2 p. 161–170). Tot în „Arhiva“ a fost tradusă din limba germană lucrarea lui Mihail Kogălniceanu, *Limba și literatura românească sau Valahică* (1894, nr. 9–10, p. 237–260¹⁵). D. Găzdaru a adus informații privind *Modelul italian al gramaticii lui Văcărescu* (1936, nr. 1–2, p. 3–11).

Începând a fi prezente din 1921, recenziile tipărite în „Arhiva“ sînt, mai ales, din domeniul slavisticii, la lucrări semnate de P. Skok, D. Schelutko, L. Miletić, S. Szober și alții, dar și al romanisticii (la lucrări semnate de Gamillscheg, Leo Spitzer, Carlo T'agliavini Migliorini, Giljeron, Jaberg și Jud, Alf Lombard, A. Dauzat), al limbii române (la lucrări semnate de Iorgu Iordan, Al. Rosetti, N. Drăganu, D. Găzdaru, Th. Capidan, Ilie Bărbulescu) și la dicționarele românești ale timpului (recenziile la dicționare sînt semnate mai ales de August Scriban). Au fost recenzate și reviste.

Uneori, cînd programul anunțat în primul număr din 1921 a fost îndeplinit cu un zel prea exagerat, „Arhiva“ s-a transformat într-o tribună a polemicii neprincipiale și a șicanării. După 1921, în unele recenzii, mai ales, dar și în cîteva comunicări și studii, au apărut pe nedrept aprecieri minimalizatoare asupra activității, și chiar a persoanelor, unor lingviști români contemporani din București și Cluj (O. Densusianu, Al. Rosetti, Iosif Popovici, I. A. Candrea, Th. Capidan, N. Drăganu, Sextil Pușcariu) și asupra activității unor istorici și sociologi de valoare a lui Nicolae Iorga și Dimitrie Gusti. În această privință, au excelat G. Pascu, D. Găzdaru și Ilie Bărbulescu. Făcută pe un ton „tare“, critica lor, deși uneori întemeiată, nu era constructivă, ci, probabil chiar conștient, denigratoare, depășind limitele obiectivității științifice, în conținut, și mai ales ale decenței, chiar elementare, în expresie. Mînați de un spirit partizan, unii recenzenți lăudau fără rezerve, chiar și cînd nu era cazul, opera, de altfel valoroasă în multe privințe, a directorului „Arhivei“, Ilie Bărbulescu, și nu se declarau satisfăcuți de o lucrare decât dacă aceasta corespundea vederilor magistrului lor. Monopolul științific patronat fătîș de Ilie Bărbulescu nu poate să nu afecteze orice apreciere generală obiectivă despre revista condusă de el. La Iași, alături de „Revista critică“ a lui G. Pascu, „Arhiva“ a dus uneori aproape de paroxism o mai veche denigrare reciprocă, pînă atunci de obicei disimulată și puțin intensă, între lingviștii români și, temporar, a contribuit substanțial la adîncirea, între ei, a unei mai vechi sciziuni, nedorite. De aceea, unele pagini ale „Arhivei“ au un pronunțat aer provincial și se citesc astăzi cu destulă jenă. E adevărat, însă, că și unii din cei astfel atacați fie că au răspuns cu aproape aceeași monedă, fie că au ignorat, deliberat, chiar lucrările realmente valoroase tipărite în paginile „Arhivei“. Redacția „Arhivei“ a remarcat că unele publicații științifice („Dacoromania“) care aveau rubrică anuală de bibliografie, nu luau în

¹⁵ Apărută întii în revista „Lehmann's Magazin für die Literatur des Auslandes“, nr. 8 din 1837.

considerație de loc contribuțiile tipărite în „Arhiva“. Reacțiile au căpătat, uneori, și forme mai grave. Unele polemici erau, însă, pe deplin îndreptățite (v., astfel, *Un răspuns*, adresat de Iorgu Iordan în 1921, nr.1, p. 110—118, lui O. Densusianu, și, de același autor, *Recenzie* ... p. 111—118). Alături de Iorgu Iordan, de o deplină obiectivitate a dat dovadă H. Mihăescu.

Unele lucrări tipărite în „Arhiva“ interesează astăzi numai documentar, dar, prin valoarea altora, care sînt și pline de sugestii, ca și prin interesul ei viu și permanent față de mișcarea lingvistică națională și europeană, această revistă trebuie să fie consultată și astăzi. Prestigiul Școlii lingvistice ieșene s-a datorat și se datorește, într-o bună măsură, și activității fructuoase a colaboratorilor „Arhivei“.